

دینِ آینده

آینده ادیان

در عصر فضای مجازی'

دینِ آینده، دینی است، که مسلط بر پیشران‌های تحول فضای مجازی باشد. دینی می‌تواند نسخه‌ای از دین‌داری را به ما دهد، که بر پیشران‌های تحول فضای مجازی سوار باشد و در عین حال در آن‌ها هضم نشود و فضایی را ترسیم کند، که در آن پیشرانی از آن متدین توانمند و مؤثر در فضای مجازی است؛ بدون شک این دین، دین آینده خواهد بود.

محمدرضا برنده*

و مسیحیت قلمرو بزرگی از حیات مردمان آن دیار را در اختیار داشت و پادشاهان را تعیین می‌کرد و سبک زندگی مردم را انشای نمود؛ ولی امروز در نزاع با اومانیسیم منزوی شده است.

چه بخواهیم، چه نخواهیم؛ دنیای مدرن با نزاع کم‌وبیش جدی خود فضا را برای حضور اجتماعی برخی از ادیان تنگ و دشوار کرده است؛ حال باید پرسید، با افت شدید دمای دین‌داری، وضعیت و آینده ادیان چگونه خواهد بود؟

با اشاره به شرایط اجتماعی مردم ایران در زمان هشت سال جنگ تحمیلی نیز می‌توان گفت: در آن دوران افراد از مکاتب فکری و مذاهب و حتی ادیان مختلف از مسلمانان تا ارامنه و مسیحیان، از شیعه تا سنی همه برای یک آرمان مشترک و ارزشی تازه یافته در انقلاب اسلامی که بزرگ‌تر از حوزه مرزهای سنتی آن‌ها بود دور هم جمع می‌شدند و می‌جنگیدند، از یکدیگر حمایت می‌کردند و در یک کلام نگاه جبهه‌ای و نه فردی داشتند.

با استفاده از استعارات قرآن کریم در شرح این اندیشه باید گفت: قرآن با به کارگیری واژه اهل کتاب و انتساب اسلام به انبیای پیشین، اسلام عزیز را جبهه عام و فراگیر حق معرفی می‌کند و همه متواضعان در برابر حق

با توجه به گسترش و احاطه فضای مجازی در عصر کنونی؛ اینک این پرسش مطرح می‌شود، که در دنیای پسامدرن و حاکمیت فناوری و فضای مجازی، آینده ادیان چه خواهد شد و چه دینی، دین آینده خواهد بود؟

در یک پس‌نگری تاریخی می‌بینیم که همه انبیا با یک مأموریتی مبعوث شدند و اگر کارویژه انبیا ارتقای نرخ دین‌داری و معنویت نزد مردم بوده است با بررسی دستاورد آن‌ها متوجه می‌شویم که

آن‌ها در این مأموریت موفق عمل کرده‌اند و گام‌های بزرگی برداشته شده و پروژه نبوی، پروژه موفق و قابل دفاعی است.

در ادامه بررسی‌ها به پرسش دیگری می‌رسیم که آینده ادیان چه خواهد شد و این پرسش بسیار جدی‌تر است؛ چراکه در مورد آنچه هنوز محقق نشده صحبت می‌کنیم.

با توجه به وضعیت دین‌داری مردم در دنیا می‌توان گفت: دین که در گذشته بسیاری از جوامع امری بی‌رقیب بود و در ابعاد مختلف حاکمیتی؛ اعم از فرهنگ، سیاست، اقتصاد، آموزش و... حضوری معنادار داشت، مورد هجمه جدی قرار گرفته است.

دین در روزگاری در غرب بسیار قدرتمند بود

با توجه به وضعیت دین‌داری مردم در دنیا می‌توان گفت: دین که در گذشته بسیاری از جوامع امری بی‌رقیب بود و در ابعاد مختلف حاکمیتی؛ اعم از فرهنگ، سیاست، اقتصاد، آموزش و... حضوری معنادار داشت، مورد هجمه جدی قرار گرفته است.

(و نه لزوماً رسیدگان به آن) و همه کسانی شده و به شهادت برسد؛ بنابراین دغدغه اسلام حل و بازکردن گره است و به جای کشتار جمعی به اصلاح و

احیای جمعی می‌اندیشد.

با اشاره به نوع نگاه در بررسی ادیان، در نگاه اول، ادیان، به صورت مدرسی و مطالعه کتاب‌های الهیاتی، کلامی، مبانی فلسفی و مبانی معرفت‌شناختی مورد بررسی قرار می‌گیرد و در نگاه دوم که نگاه رفتاری است؛ اخلاق، فقه، مناسک، عرصه‌های آداب و رسوم و سبک زندگی را مورد کنکاش قرار می‌دهیم.

در نگاه اول، دین مساوی است با نگاشته‌های تاریخی و الهیاتی و در نگاه دوم دین، بر اساس عملکرد دین‌دارانش سنجیده می‌شود. همان فرقی که میان شیعه و تشیع وجود دارد و طبق سخنان شهید مطهری: شیعه؛ یعنی آن فاهمه کتابی از الهیات و تشیع و ظهور اجتماعی آن الهیات. بنابراین برای فهم تشیع باید به سراغ تجلیات اجتماعی مانند زیارت، عاشورا و غدیر برویم که ظهور و بروز اجتماعی شیعه را نشان می‌دهد.

در نگاه دوم، که نگاهی عام و شامل است دین مساوی با دین‌داری و تجلی دین در عرصه‌های اجتماعی یا همان

قرآن با به کارگیری واژه اهل کتاب و انتساب اسلام به انبیای پیشین، اسلام عزیز را جبهه عام و فراگیر حق معرفی می‌کند و همه متواضعان در برابر حق (و نه لزوماً رسیدگان به آن) و همه کسانی که در جست‌وجو و کنکاش حق هستند را در یک جبهه جمع کرده و دیگران، که اندیشه توحیدی ندارد در طرف مقابل این جبهه همان شرک، ظلم، طاغوت و استکبار است.

روی جبهه حق شمشیر نکشیدند و در برابر دین‌داری اهل حق نایستادند نهی نکرده است و بر این اساس ما می‌توانیم جبهه حق را به عنوان جبهه آرمانی دین‌داری خود در دنیای آینده ببینیم.

در اسلام هیچ نزاع بنیادی میان ادیان توحیدی مانند مسیحیت و اسلام وجود ندارد؛ بلکه در وهله نخست در برابر استکبار، استبداد و ظلم ایستاده است و نتیجه این که، اگر مانگاه جبهه‌ای مبتنی بر حق پیدا کردیم، آن گاه آرمان و غایت این جبهه نابودی طرف مقابل نیست و اصلاً جبهه حق به دنبال کشتار و حذف جبهه باطل نیست؛ بلکه به نجات، سعادت و هدایت آن جبهه فکر می‌کند، حتی اگر در این مسیر دچار مشقات

خداوند در قرآن می‌فرماید:

«لَا يَنْهَاكُمْ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ» ۲.

قرآن مؤمنان را از نیکی-کردن و ارتباط با کسانی، که بر

رسمیت می‌شناسند، بر اساس آن یکدیگر را قضاوت و پیش‌داوری می‌کنند؛ بنابراین فضای مجازی بستر شکل‌گیری هویت آینده ما شده است.

درحقیقت باید پذیرفت زمانی که یک سوپر اپلیکیشن ۴۵ میلیون ایرانی را جذب کرده و این افراد بیشتر وقت خود را در آن می‌گذرانند و این مدت زمان سه برابر بیشتر از زمانی است که با خانواده خود معاشرت دارند.

اکنون هویت به‌روز شده ما همان سبک زندگی ماست، که در مرحله اول در فضای مجازی تعریف می‌شود؛ هم‌چنین دین مجازی را با دین‌داری و سبک زندگی افراد تعریف می‌کنیم؛ بنابراین به‌تدریج پیوند دین‌داری و فضای مجازی پررنگ می‌شود و دین‌داری نیز گونه‌ای از حضور در فضای مجازی است.

یکی از نکات مهم در عالم فضای مجازی این است، که انسان به هویتی که در عالم عینی هیچ‌گاه به آن دست نیافته و به آرزوهایی که در عالم ذهنی ملموس نیست در فضای مجازی به آن‌ها دست یافته است و برایش محقق می‌شود. درحقیقت عالم فضای مجازی ما را در بین این دو عالم عین و ذهن سریان می‌دهد.

فضای مجازی عالم تحقق آرزوها و

سبک زندگی است.

با طرح این پرسش‌ها، که در عصر فضای مجازی آینده ادیان چه خواهد شد و دین آینده کدام است و دین‌داری چه ظهور و تجلی در دنیای آینده خواهد داشت و کدام مصداق از دین، وجه قالب دین‌داری در آینده است؟ دین این ظرفیت را دارد که در دنیای آینده تکیه‌گاه مردم شده و مردم با اتکای به آن در دنیای به‌شدت مدرن شده احساس معنویت کنند.

برای بررسی این مسئله باید به این نکته مهم و ضمنی توجه شود که جوانان در عصر فضای مجازی به‌زودی با این دگرگونی

مواجه خواهند شد؛ چراکه حاکمیت‌ها فضای مجازی را کنترل نمی‌کنند و حکمرانی در فضای مجازی کم‌وبیش از حاکمیت‌ها جداست و ما در این عصر با جوانانی مواجه هستیم، که بخش اعظم زندگی خود را ذیل حکمرانی‌های تعریف شده، در فضای مجازی می‌گذرانند و باید به این پرسش پاسخ داد که ارتباط این حکمرانی با استانداردهای دینی چه می‌شود؟

جوانانی، که امروز ذیل شبکه‌های اجتماعی هویت خود را باز تعریف می‌کنند و فضای مجازی آن‌قدر خزنده پیش‌رفته است که هم خودش آن را به رسمیت شناخته و هم دیگران آن را به

● جوانانی، که امروز ذیل شبکه‌های اجتماعی هویت خود را باز تعریف می‌کنند و فضای مجازی آن‌قدر خزنده پیش‌رفته است که هم خودش آن را به رسمیت شناخته و هم دیگران آن را به رسمیت می‌شناسند، بر اساس آن یکدیگر را قضاوت و پیش‌داوری می‌کنند؛ بنابراین فضای مجازی بستر شکل‌گیری هویت آینده ما شده است.

با توجه، به خاموشی و از بین رفتن برخی ادیان در مواجهه با صنایع جدید و تحول در صنعت و تجارت و فرهنگ باید اشاره کرد، که برخی ادیان با تحولات فرهنگی حذف و خاموش شدند و در مقابل برخی از فرق و مذاهب دینی توانستند با به خدمت گرفتن فناوری و صنعت، خود را با این صنعت جدید به روز و بازتعریف کنند .

اگر دین داری همان سبک زندگی است و اگر دنیای آینده ما سبک زندگی خود را

در فضای مجازی می داند آن دینی می تواند دین فردا باشد، که در تعامل با فضای مجازی تصمیم درستی بگیرد و فضای مجازی، به معنای عام نه تنها شبکه های اجتماعی؛ بلکه تمام تحولات فناورانه عصر دیجیتال را تدبیر نماید.

در مواجهه با فضای مجازی نگاه تقابلی و نگاه هضم شدن منجر به از بین رفتن ایفای نقش دین در عصر جدید می شود و تنها باید با نگاه تعامل و تدبیر حکیمانه هویت دینی در فضای مجازی از انسان فردا را تعریف کرد و پیوست نگاری های فرهنگی در عرصه های مختلف فضای مجازی به وجود آورد و این گونه است، که انسان می تواند در دل فضای مجازی کنش گری فعال داشته و در عین حال عمیقاً باورمند و دین دار باشد.

دینی می تواند نسخه ای از دین داری را

هویت پنهانی انسان معاصر شده است و ناشکفتگی ها و نارضایتی های خود را، که در عالم عین پنهان می کرده است و از آن محدودیت ها فرار می کند، در فضای مجازی به همه آن ها می رسد؛ بنابراین فضای مجازی بستر تحقق هویت انسان عصر حاضر شده است، که در عالم عین مجال رسیدن به آن را نداشته است. درحقیقت در فضای مجازی به صورت برزخی خودساخته خویش رسیده است.

فضای مجازی شامل فناوری های مختلف بلاک چین، ریاتیک، اینترنت اشیا، دیتا مایننگ و هوش مصنوعی است، ترکیب این فناوری ها یک سه گانه بین نانو، آی تی و بایو را به وجود آورده است که دارای کاربرست ریزفناورهای زیستی است که با ادغام همه این عرصه ها دنیای بسیار پیچیده ای در برابر دیدگان بشر است.

در دنیایی، که مدام دیتاها و بیگ دیتاها تولید، ذخیره و بازیابی می شود بستر جدیدی را، در عرصه های مختلف به وجود آورده است و انسان با این حقیقت مواجه است، که در این عرصه حقوق انسانی به معنای عام در فضای مجازی مورد هجوم قرار می گیرد.

کدام دین است، که می تواند چتر عام و شاملی را در عصر فضای مجازی داشته باشد و تکیه گاه انسان در دنیای فردا شود؟

● فضای مجازی بستر تحقق هویت انسان عصر حاضر شده است، که در عالم عین مجال رسیدن به آن را نداشته است. درحقیقت در فضای مجازی به صورت برزخی خودساخته خویش رسیده است.

می‌کوشد و برای اجرایشدن دین در جامعه تلاش می‌کند و اگر این نگاه به حوزه‌های علمیه باشد، بی‌گمان انتظار از یک طلبه بسیار فراتر خواهد بود؛ از این‌رو حوزه‌های علمیه در تلاش روزآمدی است و به فردهای متعالی می‌اندیشد و برنامه‌ریزی می‌کند و حوزه علمیه در مسیر مدرنیته دست از سنت‌های دیرینه و نقاط قوت بر نداشته؛ ولی تخصص‌گرایی و به‌روز بودن را فراموش نکرده است؛ هم‌چنین بیش از چهارصد رشته آموزشی در حوزه‌های علمیه و در سطوح مختلف طراحی شده؛ چراکه اعتقاد داریم نظام اسلامی طلبه فعال، در همه عرصه را نیاز دارد.

بنابراین، به برکت انقلاب اسلامی مفتخر هستیم، در برخی از حوزه‌های علمیه دروس معارف اسلامی به چهار زبان

دینی می‌تواند نسخه‌ای از دین‌داری را به ما دهد، که بر پیشران‌های تحول فضای مجازی سوار باشد و در عین حال در آن‌ها هضم نشود و فضایی را ترسیم کند، که در آن پیشرانی از آن متدین توانمند و مؤثر در فضای مجازی است؛ بدون شک این دین، دین آینده خواهد بود.

مختلف تدریس می‌شود، مدارس متعددی ارتباطات بسیار فراوان در عرصه بین‌الملل

به ما دهد، که بر پیشران‌های تحول فضای

اگر دین‌داری همان سبک زندگی است و اگر دنیای آینده ما سبک زندگی خود را در فضای مجازی می‌داند آن دینی می‌تواند دین فردا باشد، که در تعامل با فضای مجازی تصمیم‌درستی بگیرد و فضای مجازی، به معنای عام نه تنها شبکه‌های اجتماعی؛ بلکه تمام تحولات فناورانه عصر دیجیتال را تدبیر نماید.

مجازی سوار باشد و در عین حال در آن‌ها هضم نشود و فضایی را ترسیم کند، که در آن پیشرانی از آن متدین توانمند و مؤثر در فضای مجازی است؛ بدون شک این دین، دین آینده خواهد بود.

● چرایی کنش‌گری حوزه‌های علمیه در فضای مجازی

امروز راهبرد اصلی حوزه‌های علمیه تربیت طلبه تراز اول انقلاب است؛ چراکه، اگر در گذشته حوزه‌های علمیه در امور هدایت در فضای حقیقی، وعظ و ارشاد انجام می‌دادند؛ ولی به برکت انقلاب اسلامی یک پیوست عملیاتی به خود گرفته و منشأ خیرات و برکات بسیار فراوانی است؛ چنان‌که حوزه‌های علمیه افزون بر تبیین باور بر تحقق هم

دارند؛ هم‌چنین تلاش‌ها و مجاهدت‌های فعالان حوزوی در کنار اصحاب دغدغه‌مند رسانه آوازه حوزه‌های علمیه و کارآمدی آن‌ها در کشور به دنیا شناسانده شده است. در واقع در حوزه‌های علمیه ابزار، رسالت‌ها و روش‌ها نو شده؛ ولی ریشه تنومند آن در همان اصالت‌های گذشته می‌باشد و طلبه‌ای که امروز در حوزه علمیه فعال است رسالت‌های

متفاوت‌تری با طلبه‌های گذشته دارد و مردم هم انتظاراتی ویژه‌تری از طلبه‌های امروزی دارند.

اکنون، اگر طلبه حوزه علمیه کنش‌گر و مؤثر در فضای مجازی نباشد نمی‌تواند کارآمد و به‌درستی نقش‌آفرینی کند، اگر طلب می‌خواهند در حوزه علمیه گام دوم بردارند باید کفش‌های آهنین بپوشند و همت بلند خود را به کار گیرند؛ چرا که مطالبات مردم از حوزه علمیه امروز متفاوت‌تر از گذشته است. سند چشم‌انداز فعالیت حوزه علمیه در فضای مجازی تدوین شده و مأموریت‌هایی در این

● اگر طلبه حوزه علمیه کنش‌گر و مؤثر در فضای مجازی نباشد نمی‌تواند کارآمد و به‌درستی نقش‌آفرینی کند، اگر طلب می‌خواهند در حوزه علمیه گام دوم بردارند باید کفش‌های آهنین بپوشند و همت بلند خود را به کار گیرند؛ چرا که مطالبات مردم از حوزه علمیه امروز متفاوت‌تر از گذشته است.

خصوص تدوین شده که برای رسیدن به اهداف، برنامه‌هایی مشخص شده است.

بنابراین نگاه حوزه علمیه به فضای مجازی افزون بر این که به عنوان یک تهدید مطرح است؛ بلکه نگاه فرصت‌محور است؛ اگرچه قالب در فضای مجازی مطلوب نیست و باید تلاش کنیم با نگاه فرصت آن را مطلوب کنیم. کار حوزه علمیه ارتقای فرهنگ، اصلاح زیرساخت‌ها، مطالبه‌گری و برداشتن موانع است، که در این راستا تلاش می‌کند و به تنهایی نمی‌خواهد حیات طیبه را به وجود بیاورد، قرار است بستر را برای میلیون‌ها کاربر فراهم کند، که فضای مجازی را به سمت حیات طیبه هدایت کند.

پی‌نوشت:

* مسئول مرکز رسانه و فضای مجازی حوزه.

۱. محمدرضا برته، نشست «دین آینده و آینده ادیان در عصر فضای مجازی»، قم، اندیشکده مطالعات آینده‌پژوهی، مؤسسه آموزش عالی طلوع مهر.
۲. ممتحنه: ۸.